

Recept mot krisen

Publicerat 2009-07-02

Kolumnen: Lars Jonung om budskapet från historien.

Den globala finanskrisen träffar nu svensk ekonomi med full kraft: produktionen och sysselsättningen faller. Vilken politik bör användas för att möta denna starka nedgång?

Eftersom vi står inför en extrem avmattning i konjunkturen, en depression, får vi söka receptet i erfarenheterna från andra djupa kriser. Vår egen historia bjuder på lärorika episoder, främst 1930- och 1990-talskrisen, de djupaste depressioner som drabbat Sverige i modern tid. Därtill finns kunskap att hämta från andra länder.

Två klara råd kan vaskas fram från krishistorien - det första om penningpolitiken är allmänt accepterat, det andra om finanspolitiken är mer kontroversiellt.

Det första rådet vid en finansiell härdsnäla är att det finansiella systemet bör repareras omedelbart. Det är hjärtat i marknadsekonomin. En finanskris kan inte hävas förrän kreditgivningen åter fungerar. Andra stimulansåtgärder blir till föga hjälp så länge som bankerna är förlamade.

Ett land som väntar med att sänka räntan och bota finanssektorn hotas av långvarigt lidande. Skräckexempel är USA under 1930-talet, då Federal Reserve vägrade ge hjälp åt nödlidande banker, och Japan under 1990-talet, då problemen med dåliga krediter kamouflerades. De japanska bankerna fortlevde som "zombie-banker", döda banker som inte engagerade sig i nytulning eftersom de bakbands av sina sjuka lån.

Denna insikt ligger bakom dagens rekordlåga räntor och gigantiska statliga stöd till banker i snart sagt hela världen. Riksbanken följer trenden med sin ränta strax ovan nollåget och finansdepartementet med ihärdiga försäkringar om statligt bankstöd.

Det andra rådet säger att de så kallade automatiska stabilisatorerna i den offentliga sektorns budget bör få verka i största möjliga utsträckning. Vid varje kris skjuter budgetunderskottet av sig självt i höjden som följd av växande offentliga utgifter för högre arbetslöshet och sjunkande skatteintäkter när konsumtion och sysselsättning krymper.

Genom denna mekanism fungerar den offentliga sektorns budget som en snabb och kraftfull stötdämpare vid kriser. För närvarande ger den större stimulans åt Europas ekonomier än alla "aktiva" budgetåtgärder tillsammans.

Detta andra råd kan synas enkelt och självklart. Men ingen svensk finansminister har öppet och helhjärtat vågat anamma principen att lämna över budgetspakarna till den finanspolitiska autopiloten, minst av allt vid djup kris. Ofta har man gjort tvärtom: dragit i den budgetpolitiska nödbromsen och stramat åt – och därmed förvärrat det ekonomiska läget.

Skälet till denna ovilja är främst finansministerns rädsla för att tappa makten och kontrollen över statsfinanserna, förutom den knepiga uppgiften att räkna ut vad som bör ingå i begreppet automatisk stabilisator. Stor offentliga sektor och hög skatteprogressivitet i vårt land gör nämligen dessa stabilisatorer klart starkare än i omvärlden. Därmed leder en kris snabbt till enorma budgetunderskott.

Vår finanskris i början av 1990-talet demonstrerade den kritiska dynamiken på ett slående sätt. Då utmålades de automatiskt växande budgetunderskotten som tecken på ansvarslös och slapp finanspolitik – inte som tecken på väl fungerande stötdämpare. Experter från IMF på besök i Stockholm bidrog till den felaktiga tolkningen genom att rekommendera finanspolitisk åtstramning mitt under brinnande kris.

Förhoppningsvis finns det en bättre förståelse i dag. Även IMF har svängt, ånrat sin budgetsyn från 1990-talet och går nu ut med det allmänna rådet att inte strama åt. Budgetunderskotten måste få växa raskt under de närmaste krisåren för att hålla världsekonomin – liksom vår ekonomi - på rätt köl.

Vad säger då historien om nya offentliga utgifter, om "offensiva satsningar med friska pengar", som ett medel mot krisen - vid sidan av den "passiva" budgetautomatiken? Kan "aktiv" stimulanspolitik rädda jobben och åter ge oss tillväxt?

Här finns ett skeptiskt budskap. Sverige har aldrig lyfts ur någon kris genom ökade offentliga utgifter – möjligtvis med undantag för andra världskriget som gav full sysselsättning efter 1930-talskrisen.

Överbrygningspolitiken 1974-76 är det enda rejäla försöket i fredstid att hoppa över en internationell lågkonjunktur med hjälp av expansiv finanspolitik. Experimentet slutade i förskräckelse. Det fanns inget brofäste på andra sidan – bara en avgrund.

Argumenten för en "aktiv" krispolitik i dag har dessutom försvagats. Vår ekonomi är mer öppen och mer finansiellt integrerad än tidigare. Kronan har dessutom en rörlig växelkurs. Av dessa skäl spiller inhemska stimulanspaket lätt ut över våra gränser.

Sveriges ekonomiska läge bestäms i grunden av vad som händer i vår omvärld. Vår inhemska politik kan förvisso lindra och motverka effekterna av den internationella krisen, men inte lyfta oss ur krisen. Vårt hopp får stå till att de ekonomiska stormakterna – våra exportmarknader – har lärt sig rätt läxa från sin krishistoria. Det är den bästa garantin för att vi raskt kommer ur krisen.

Lars Jonung